

ТЕМА 1

Загальні положення криміналістичної тактики

План лекції

1. Поняття, предмет та система криміналістичної тактики.
2. Завдання та принципи криміналістичної тактики.
3. Зв'язок криміналістичної тактики з іншими науками.
4. Методи криміналістичної тактики.

1. Поняття, предмет та система криміналістичної тактики

Зміст криміналістичної тактики, яка є зв'язуючою ланкою всієї криміналістики, визначився не одразу. Спочатку вона визначалась як система прийомів попереднього слідства, які дозволяли на основі вивчення особливостей кожної конкретної слідчої справи найбільш ефективно і з найменшою затратою сил і засобів реалізувати вимоги матеріального і процесуального права. Слідча тактика структурно ще не зовсім виділялась у предметі криміналістики і являла собою емпірично накопичені та певним чином упорядковані досягнення слідчої практики. Злиття тактики з особливостями розслідування конкретних кримінальних справ вело до зміщення акцентів основних положень даного розділу науки в сторону методики розслідування окремих видів злочинів.

Сьогодні загально визнано, що криміналістичні рекомендації можуть бути загальними, тобто розрахованими на будь-яких учасників доказування або на будь-які ситуації, і спеціальними – розрахованими на визначеного адресата або на конкретну ситуацію.

Такі розділи криміналістики, як техніка і методика, в порівнянні з тактикою мають більш чітку структуру.

Криміналістична техніка включає:

1. Загальні положення (теоретичні основи, що відносяться до всього розділу: методологія, ідентифікація, групофікація).

2. Окремі наукові положення (основи трасології, дослідження почерку).
3. Конкретну систему технічних прийомів і засобів роботи зі слідами злочинів.

В методиці розслідування окремих видів злочинів також виділяють три частини:

1. Загальні основи, де вивчаються вузлові проблеми криміналістичної характеристики, способи скоєння злочинів, слідчі ситуації.
2. Наукові положення методики розслідування окремих груп (видів) злочинів.
3. Окрема методика або методика розслідування конкретних злочинів.

Система криміналістичної тактики

Криміналістична тактика не містить чіткої структури. Але в ній прийнято розрізняти:

- загальні положення, що відносяться до проведення розслідування;
- тактику окремих слідчих дій, під якою розуміється система прийомів провадження конкретних процесуальних дій.

Перша частина структури криміналістичної тактики – це традиційна частина, яка охоплює загальнотеоретичні питання:

- предмет, задачі і систему криміналістичної тактики, поняття тактичного прийому;
- методи пізнання загальних закономірностей, виникнення, функціонування та згасання породженої злочином інформації, яка є предметом дослідження даного розділу криміналістики;
- пізнання принципів, природи формування загальної системи тактичних прийомів, що мають загальний характер (вчення про слідчі версії, організація планування, взаємодія слідчого з оперативними службами міліції, громадськістю).

Друга частина – окремі наукові основи тактики слідчих дій:

- криміналістична характеристика слідчої дії в цілому і розробка їх класифікації (огляд місця події, пред'явлення для впізнання і т.ін.);
- пізнання специфіки взаємодії слідчого з різними учасниками кримінального процесу;
- тактика проведення окремих слідчих дій в конкретних ситуаціях, які обумовлені місцем і характером проведення вказаних дій.

Предмет криміналістичної тактики – це розділ криміналістики, що утворює систему наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій по організації і плануванню попереднього і судового слідства, прийомів проведення окремих процесуальних дій, направлених на збирання і дослідження доказів, а також встановлення причин і умов, які сприяють скоєнню та приховуванню злочинів.

2. Завдання та принципи криміналістичної тактики

Завданнями криміналістичної тактики як розділу криміналістики являються:

1. Розробка найбільш ефективних тактичних прийомів, рекомендацій на основі широкого використання сучасних наукових даних (логіки, психології, наукової організації праці).
2. Узагальнення слідчої практики, поширення передового досвіду.
3. Запровадження в слідчу практику технічних засобів для збирання і дослідження доказів.
4. Удосконалення тактичних рекомендацій по організації діяльності по розслідуванню та плануванню роботи.
5. Розробка рекомендацій по взаємодії учасників групи по розкриттю та розслідуванню (слідчі, оперативні працівники, спеціалісти).
6. Удосконалення тактичних прийомів проведення окремих слідчих дій.

Принципи криміналістичної тактики

Принципи – це вихідні начала, основні положення на яких базується наука.

Для криміналістичної тактики характерні такі основні положення:

1. **Законність** – вся діяльність суб'єктів (учасників) розслідування протікає у визначених законом (кримінально-процесуальним правом) формах.
2. **Плановість** – основа всієї діяльності по організації процесу розслідування.
3. **Наступальність, оперативність, невідкладність** – підґрунтя успішності проведення окремих тактичних заходів і розслідування в цілому (швидко вжити заходів щодо запобігання можливості злочинців приховатися або знищити докази злочинної діяльності, забезпечення відшкодування збитків, попередити вчинення нових злочинів).
4. **Науковість** – це застосування в процесі розслідування досягнень науки і техніки.
5. **Взаємодія** – узгодженість діяльності всіх учасників процесу розкриття та розслідування злочинів.
6. **Етичність** – це сукупність правил спілкування суб'єктів розслідування (як між працівниками правоохоронної діяльності, так і іншими учасниками: підозрюваними, свідками і т.д.).

3. Зв'язок криміналістичної тактики з іншими науками

Криміналістична тактика має тісний зв'язок з іншими науками, як правовими, так і не правовими, а також науками, які виникли на стику декількох наук.

Юридична психологія – це наука, яка вивчає закономірності розвитку і функціонування психіки людини – суб'єкта кримінально-правових відносин (слідчого, підозрюваного, обвинуваченого, свідка, інших учасників правовідносин). Уміння розбиратися в психології людей, їх вчинках і мотивах, впливати (в межах допустимого) на поведінку людини для отримання інформації – дуже важливе завдання криміналістичної тактики. Юридична психологія формується на поняттях загальної психології.

Криміналістична тактика тісно пов'язана з логікою – наукою про закономірності мислення. Такі логічні прийоми, як гіпотеза, аналогія, аналіз, синтез, індукція, дедукція, виступають науковою базою пізнання розслідуваного злочину. Шляхом висування і перевірки версій досліджуються обставини, які характеризують особу злочинця, знаряддя злочину, способи скоєння і приховування злочину.

Зв'язок криміналістичної тактики з кримінальним правом і кримінально-процесуальним правом полягає в тому, що криміналістична тактика реалізує свої прийоми і засоби в законних формах.

Тактичні прийоми та рекомендації по розкриттю та розслідуванню злочинів пов'язані із використанням рекомендацій, розроблених наукою про оперативно-розшукову діяльність (гласних і негласних заходів оперативного характеру).

5. Методи криміналістичної тактики

Методологія наукової діяльності – це система методів наукового пізнання закономірностей злочинної діяльності і вироблена на цій основі методика рішення криміналістичних задач. Це сфера діяльності вчених-криміналістів, які вивчають і узагальнюють практику розкриття і розслідування злочинів.

Методологія практичної діяльності – це система прийомів, способів і операцій розкриття і розслідування конкретного злочину. Це сфера діяльності слідчих, оперативних працівників, експертів, прокурорів, що беруть участь у розкритті і розслідуванні злочинів.

Метод – це теорія, знання, підхід до вирішення якогось практичного завдання.

Криміналістична тактика як частина (розділ) криміналістики має свій предмет вивчення (дослідження), а саме: організація і планування розслідування, проведення слідчих дій, слідчі ситуації і слідчі версії. А наука, яка має свій предмет вивчення, повинна мати і свої методи (прийоми, підходи, способи), за допомогою яких і пізнаються певні закономірності виникнення, функціонування, обставин, напрямків, що складають предмет науки.

Крім того, що криміналістична тактика використовує методи, які є притаманними криміналістиці взагалі, вона кори-

стується і окремими, тільки їй притаманними, методами.

Методи наукового пізнання різноманітні за змістом. Вони групуються в залежності від того, інструментом вивчення яких закономірностей вони являються:

1. Найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення пізнаються за допомогою діалектичного і історичного матеріалізму, що являє собою всезагальний метод пізнання.
2. Загальнонаукові методи пізнання (спостереження, вимір, порівняння, експеримент) мають універсальний характер і застосовуються в пізнанні закономірностей всіх галузей наук.
3. Спеціальні методи мають обмежену сферу застосування і розробляються певною наукою для вирішення специфічних задач, які складають предмет цієї науки.

Криміналістична тактика як наука розробляє свої специфічні методи (прийоми, способи пізнання закономірностей вирішення специфічних задач).

На сьогодні вчені-криміналісти до власне тактико-криміналістичних методів відносять: побудову версій, планування, моделювання, прогнозування, ситуатизацію, конструювання тактичних рекомендацій, операцій, комбінацій, прийняття тактичних рішень.

Криміналістична версія – це основане на зібраній інформації припущення слідчого про подію злочину і злочинця в цілому або окремі факти і осіб, причинні зв'язки між обставинами, що підлягають вивченню, встановленню чи дослідженню. Це пізнавальна діяльність, пов'язана в психологічному плані з розумовою діяльністю за логічною побудовою процесу розкриття та розслідування злочину.

Планування – це розумова діяльність по визначенню найбільш оптимальних шляхів, способів досягнення мети по встановленню об'єктивної істини по справі (послідовність використання прийомів, засобів, сил, проведення певних заходів для швидкого і всебічного розслідування злочину).

Прогнозування – це передбачення, яке базується на наукових положеннях розвитку явищ, подій, процесів (в тому числі розкриття та розслідування злочину). Обираючи той чи

інший тактичний прийом, слідчий прогнозує досягнення визначених цілей, подальший розвиток процесу розслідування.

Моделювання – це відтворення характеристик деякого об'єкта на іншому, спеціально створеному для вивчення. Це особлива форма експерименту. Основу моделювання складає теорія подібності, а експерименту – дослідні дії, в ході яких змінюються умови його провадження. В процесуальному аспекті моделювання – це тактичний прийом, а експеримент – це слідча дія.

Фізична модель – графічне зображення, предмет.

Уявна модель – це суб'єктивна логічна конструкція, що відображає реальний предмет, явище.

Метод конструювання тактичних операцій, комбінацій, прийняття рішень використовується при певних ситуаціях для досягнення мети одержання правдивої й об'єктивної інформації і застосовується, як правило, при несприятливих, конфліктних слідчих ситуаціях.

Завдання до семінарського заняття

Теоретичні питання

1. Поняття та предмет криміналістичної тактики.
2. Система криміналістичної тактики:
 - а) зміст основних положень криміналістичної тактики;
 - б) зміст тактики окремих слідчих дій.
3. Завдання криміналістичної тактики.
4. Принципи криміналістичної тактики.
5. Зв'язок криміналістичної тактики з юридичними та неюридичними науками.
6. Методи криміналістичної тактики:
 - а) характеристика всезагального та загальнонаукових методів пізнання, які використовуються в криміналістичній тактиці;
 - б) характеристика спеціальних методів.

Реферати

1. Джерела криміналістичної тактики.
2. Тенденції розвитку криміналістичної тактики.

Література до теми

1. Салтєвський М.В. Криміналістика: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2. – Харків; Консум, 2001. – С. 4-12, 25-42.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. А.Г. Филиппова. – 3-е изд., – М.: Спарк, 2004. – С. 194-197.
3. Криміналістика: Учебник / Под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 249-253.
4. Белкин Р.С. Курс криміналістики: В 3 т. Т. 1. Общая теория криміналістики. – М., 1997. – С. 283-298, 308-327.
5. Комиссаров В.И. Теоретические проблемы следственной тактики. – Саратов, 1987.
6. Возгрин И.А. Общие положения криміналістической тактики. – Л., 1988.
7. Сас В. Щодо предмета вітчизняної криміналістичної тактики // Право України. – 2001. – № 9.